

A vallásügyi sérelmek történetéből.

(Harmadik és befejező közlemény.)

V.

A vegyes házasságok kérdése 1840—1843 között Magyarországon s a reversalisok és vegyes házasság ügye az 1843—44. országgyűlésen.

Az 1839. évben a vegyes házasságok kérdésében kiadott két püspöki rendelet oly vitát keltett az egész országban, hogy az ügy nem végződhetett be az 1839—40. országgyűlés izenetváltásaival, sőt ennek bezárása után kezdődött az igazi harez a vegyes házasságok kérdése körül.

A r. kath. főpapok azzal a tanúlással hagyták oda az 1839—1840. országgyűlést, hogy a vegyes házasság ügyében kiadott két püspöki rendelet még sem volt olyan törvénybe ütköző eselekedet, mint a minőnek azt a királyi felséghez felírt törvényhatóságok s a karok és rendek táblája ítélte. A főrendeknek az alsó táblához küldött válasz-üzenete szinte feljogosította őket arra. Ha tehát a törvényhozás felső táblája nem kifogásolta ama püspöki rendeleteket, melyek a törvény világos rendeletének mellőzésével vagy legalább is olyan irányú magyarázatával állottak elő, melylyel az állam érdekeit alárendelték a róm. kath. egyház érdekeinek: nem lehet akkor csodálni, ha a róm. kath. főpapság az előbbinél nagyobb hévvel és tágabb körben kél ki a vegyes házasságok ellen.

Mindjárt az 1840. országgyűlésnek határozata, az Ő Felségéhez szentesítés végett felterjesztett vallásügyi törvényjavaslat ellen óvást emel a főpapság; tehát az ország törvényes akaratának állja útját. Majd azt határozza el, hogy mielőtt a legközelebbi országgyűlésen alkotandó törvény által a vallási viszályok kiegyenlíttetnének (épen az alkotandó törvény irányítása céljából), Lonovics József esanádi püspök eszközöljön ki a pápától olyan brévé, minőt XIV. Benedek e tárgyban Hollandiának és Lengyelországnak adott. Mielőtt pedig mindezek megtörténnének, a papsághoz pásztori revelet intéz-

tek, meghagyva nekik, hogy a vegyes házasságra ne adják áldásait, míg a születendő gyermekek róm. kath. vallású neveltetéséről a felektől biztosítékot nem nyertek. Hogy azonban az 1790—91. XXVI. t.-cikk rendeletével ellenkezni ne látszassanak, útasítja a pásztori levél a lelkészeket, hogy a vegyes házasságok megkötésénél megjelenhetnek, de működésüket csak passiv részvételtre szorítsák.

Az említett pásztori levél — előre láthatólag — nagy izgatottságot idézett elő az egész országban. Legelőbb is Pestmegye lépett fel hivatalosan ellene. A véletlen ugyanis úgy hozta magával, hogy a rendeletet legelőször Pesten és pedig az akkor már hírneves *Kossuth Lajos*on hajtották végre. Kossuth ugyanis fogságából megszabadulva¹ épen akkor lépett házasságra a róm. kath. Meszlényi Terézszel s a házassághoz kirendelt kath. lelkész — engedelmességgel a pásztori levélnek — megtagadta tőlük az egyház áldását. Kossuth barátai, köztük a tanúként szerepelt gr. Ráday Gedeon és Fáy András protestáltak ez eljárás ellen. A legközelebbi megyei gyűlésen is szóba hozták az esetet s indítványozták, hogy a pesti plebános ellen az 1647. XIV. t.-cikk értelmében 600 forint büntetési keresetet indítsanak és hogy ezenkívül az 1790—91. XXVI. t. cikket megsértő minden róm. kath. lelkész hasonló büntetésnek legyen alávetve. Egyszermind a bíróságot is megválasztották, mely az előforduló esetekben ítéletet hozzon.

Az országgá bocsátott körlevél azonban nem csak Pestmegyében, hanem a többi megyék gyűlései is heves ellenzésre talált. Nem volt ez idő szerint olyan kérdés, mely az ország közvéleményét élénkebben foglalkoztatta volna, mint a vegyes házasság ügye. Zala-megye a pestihez hasonló végzés mellett még felíratot is intézett a királyhoz, melynek a felíratot fogalmazó *Deák Ferencz* tekintélye adott nagy fontosságot.

Csak néhány megye közgyűlése határozott a pásztori levél értelmében a főpapok, illetve a papság nagy befolyása következtében. E néhány megye között volt Hevesmegye, hol az egri érsek volt a főispán s a hol részint fanatizált, részint megvesztegetett kortestömeg segítségével győztek az u. n. „fekete tollas“-ok, a kérdést nagyon zajos gyűlésen a pásztori levél értelmében határozva el. De a győzelem itt sem ment valami könnyen, mert az elnyomottak véres verekedésben keltek igazuk védelmére, s a rendet katonai karhatalom állította helyre. Hasonló értelemben határozott Esztergommegye is, hol a primás nagy befolyása mellett s a többnyire szegény s nem független nemesség által már könnyebben ment a dolog.

¹ 1837. máj. 4. és 5. közt éjjel t. i. Kossuth L.-t a nádori tilalom ellenére szerkesztett „Törvényhatósági Tudósítások“ miatt katonai karhatalommal elfogták s a királyi és hét személyes tábla négy évi börtönrre ítélte.

De a főpásztori levél nemcsak az említett megyékben, hanem az egész országban vita tárgyát képezte s ingerültségben tartotta az ország közvéleményét. Az áldást megtagadó lelkészeket a megyék határozatai értelmében legtöbb helyütt beperelték. Mivel azonban a pereket az udvari kancelláriához kellett felküldeni, egyéb sem lett a dologból, mert a kancellária a peres ügyeket elintézetlenül magánál tartotta.

A vegyes házasságok kérdésének vitája csak új fordulatot vett, midőn a Rómából várt s megérkezett pápai bréve is nyilvánosságra jutott. A pápai levél ugyanis a magyar papságnak a vegyes házasságoknál eddig követett eljárását helyeselte és annak tovább folytatására intette őket. A primás erre újabb pásztori levélben figyelmeztette papságát, hogy magát előbbi rendeletéhez tartsa.

A pápai bréve — tudvalevőleg — Magyarországon csak királyi placetummal hirdethető ki és csak azon óvással, ha az ország törvényeibe nem ütközik. E bréve kihirdetése pedig az 1890—91. XXVI. t.-cikk világos megsértése volt. Azok a megyék tehát, melyek a rendelet ellen nyilatkoztak, a pápai bréve kihirdetését annyival kevésbbé tarthatták megengedhetőnek, minthogy ő felségének a vegyes házasságok kérdésében felterjesztett törvényjavaslatra megígért válaszát még ekkoráig sem kapta meg a törvényhozó testület; de meg a bréve tartalma a nagyváradi és rozsnyai püspökök körlevele után kiadott, fentebb említett királyi rendelet parancsával is ellenkezett.

Újból Pestmegye közgyűlése protestált a törvényellenes pásztori levél ellen s azt érvénytelennek nyilvánította. A megyei gyűlés e határozatot aztán minden vallású egyházi személynek tudtára adni rendelte. A primás-érseket pedig az 1647. XIV. t.-cikk értelmében a többi róm. kath. papokkal együtt perbe fogta, miután már a primás Pestmegyének egy előbbeni felszólítására nem is felelt. A kancellária azonban ezzel a perrel is úgy bánt el, mint az előbbiekkal.

A többi megyék sem késték hasonló határozataikkal s a vita és ingerültség napról-napra fokozódott. Többé nem a protestans és róm. kath. vallás hívei harcoltak egymással, habár vallási kérdések miatt is folyt a küzdelem, hanem a szabadelvűek küzdöttek a conservativekkel. Küzdöttek pedig többé nemcsak szabadelvű ügyök érdekében, hanem a pápai egyenes beavatkozás ellen is. Több megye már a Rómától való elszakadást is szóba hozta: tehát nem kevesebb, mint egy Rómától teljesen független, magyar kath. egyház keletkezésének óhaja nyert a megyéken elvi kifejezést.

Ilyen volt az állapot az országban 1840. után. A vegyes házasság kérdése annyira elmérgesedett már, hogy a dolgot valamely kielégítő megoldás előtt a napirendről többé levenni nem lehetett. A megoldást pedig a legközelebbi országgyűléstől várhatta mindenki.

Mire az 1843—44. országgyűlés 1843. máj. 14-én megnyilt, a vallásügyi dolgok, különösen pedig a vegyes házasság s ezzel összefüggésben lévő kérdések annyira összebonyolultak, hogy a kibontakozásra csakis az új idők szabadabb szellemének legyőzhetlen ereje nyújtott reményt. Még az 1832—26. országgyűlésen megindított és a következő 1839—40. országgyűlésből ő felségéhez szentesítés végett felküldött vallásügyi törvényjavaslatok is a király jóváhagyására vártak. A karok és rendek táblája pedig ez utóbbi országgyűlésen a reversalisok múltra vonatkozó eltörlésének indítványát sem örök időkre vették le a napirendről, hanem csak felfüggesztették e tárgy felett a vitakozást. De meg a primás-érseknek az egyházi áldást eltöltő rendelete (pásztori levele) — mint láttuk — újabb és újabb elégfületlenségre és viszálykodásra adott okot országszerte. A megyéknek a pásztori levél értelmében eljáró papok ellen s az érsek-primás ellen indított perei is elintézetlenül heverték a kanczellárián. A reversalisok miatt ennyire összegyűlt sérelmes ügyek mind az országgyűléstől vártak kedvező elintézt.

A megnyilt országgyűlés tehát eme kérdések felett a lehető legnagyobb vitáknak: a szabadelvűek és klerikális-konservatívok harcának nézett elébe, mert a reversalisok által felidézett ellentéteket — mint előre látható volt — csak látszólag, félrendszabályokkal kiegyenlíteni nem lehetett.

A kerületi ülésen 1843. jun. 7-én kezdődött meg a vallásügyi sérelmek tárgyalása.¹ Öt napig tartott a vitakozás a reversalisok múltra vonatkozó eltörlése felett, melyre nézve az elmúlt országgyűlésen egységre jutni nem tudtak. Tanácskozásuk eredménye aztán a karok és rendek által a főrendekhez is felterjesztett újabb javaslat lett, hogy a vegyes házasságoknál eddig szokásban volt reversalisok a múltra nézve is szűnjenek meg.²

A főrendek a felküldött vallásügyi törvényjavaslatokat szept. 4-én vették tárgyalás alá, a mikor legelőbb is *Kopácsi József* herceg-primás szölt hozzá a tárgyhoz. Beszédében a kk. és rendeknek a reversalisok múltra vonatkozó eltörlése mellett felhozott egyik érvét igyekezett különösen megdönteni. A kk. és rendek ugyanis a reversalisoknak múltra vonatkozó eltörlését legutóbbi izenetőkben azzal is támogatták, hogy az ismert 1792. decz. 21-én a helytartótanács által kiadott körlevél is kijelenti, hogy a reversalisok vétele 1781. óta megszűnt. Erre vonatkozólag *Kopácsi* azt hozza fel, hogy az 1871. év oet. 1-én kiadott türelmi rendelet az 1768-ban legfelsőbb rendelet által parancsolt, hehát mindenkire nézve kötelező reversalist szüntette meg, mely nélkül vegyes házásokat összeadni sem lehetett; de

¹ Ld. Az 1843/44-ik magyar országgyűlési alsó tábla kerületi ülésének naplója. Szerk. Kovács Ferencz. I. k. 269. és köv. II.

² Tárgyalását a főrendeknél ld. 1843. Főrendi Napló. I. k. 251—290 l.

a nevezett edictum a szabadon, kölcsönös egyesség által adott reversalisokat nem szüntette meg. Világos bizonyosság emez állítás mellett Kopácsi szerint a többek között az is, hogy a reversalisok József császár uralkodása, — sőt az 1790--91. országgyűlés folyama alatt is — hiteles formában, néha a közhivatalnokok közbenjárásával is készültek.

Két teljes ülésen (szept. 4 és 5-én) folyt a vitatkozás az üzenetnek első pontja felett, mely a reversalisoknak múltra vonatkozó eltörlését indítványozta. Sok beszéd hangzott el a főrendeknél ezen a két ülésen pro et contra, mert a szabadabb szellem tért foglalt a felső táblán is.

A vitatkozások második napján hozzászólott *gr Széchenyi István* is a reversalisok kérdéséhez. „Az eddigi tárgyalás között különösen két igazság tűnt fel előttem; — mondja Sz. — ugyanis első, melyet tegnapi napon *gr. Pálffy József* előadott és mely köztetszéssel és méltánnyal fogadtatott: t. i. hogy *nem vagyunk többé azon időben, hol a vallásokat rablánczokba lehet kötni és egy más igazság szinte feltűnt előttem, melyet *gr. Teleki László* előhozott, hogy itt *e helyen nem úgy állunk, mint egy, vagy más vallásnak felekezetei, de egyenesen úgy mint törvényhozók*“. Majd így folytatja: „Törvényhozó előtt (azt hiszem) arról nem lehet szó, hogy egy vagy más vallásnak elve és gondolkozásmódja szerint helyesek vagy nem helyesek-e, felfoghatók, vagy fel nem foghatók-e az elvek, különbözők-e, vagy nem; hanem csak, hogy mennyiben ütköznek össze más vallású felfogásokkal és gyakorlatokkal? Már a katolikus vallás — tekintve mint törvényhozó ki kell mondanom itt tisztán — lelki dolgokban oly elveket foglal magában, melyek lelkileg, szellemileg szólva minden reciprocitást, vagy legalább tökéletes reciprocitást egyáltalán lehetlenné lesznek, — ez előttem axioma“ — Ezzel összefüggésben a r. kath. vallásról szólva ezt mondja még: „remélem, hogy ily mondások, a milyen a sola salvifica vallás nem azon gyűlöletes értelemben fognak vétetni, hogy minden más ember ki volna azért az üdvözettől rekesztve, hanem, hogy minden ember küzd a magas lények felé és maga vallását tartja legjobbnak; és meg fognak jönni az idők, hogy ily nagy kábúltságok, hogy t. i. csak ezen ösvényen lehet jutni a nagy Istenhez, melyet — minden tisztelettel legyen mondva — az anya-szentegyház jelöl ki — idővel ezek kifejlődni és rectificáltatni fognak“.¹*

Széchenyi és még több főrendi szónok lelkes beszédjének meg volt a kellő hatása a liberálisoknál, de a klerikális többség a reversalisokra vonatkozólag fentartotta az 1840. országgyűlésen kifejezett kívánságait, hogy t. i. a reversalisok, melyeket a múltban

¹ Orsz. Főrendi Napló I. köt. 275 l.

adtak ki, maradjanak érvényben. Ily értelemben adták meg a választ az alsó táblának. Könnyen elgondolható, hogy a kk. és rendek a főrendek emez üzenetével nem elégedhettek meg, hogy újabb üzenetben sürgették a reversalisoknak múltra vonatkozó eltörlését is.

Mielőtt azonban egy kérdésben is teljes megállapodásra juthattak volna, a múlt országgyűlésről (1840. máj. 7-én) felterjesztett vallásügyi törvényhatározatokra is megérkezett az 1843. júl. 5-én kelt „kegyelmes királyi válasz“. A leírat tartalma pedig az volt, hogy a felség nem ellenzi oly törvény alkotását, mely szerint a vegyes házasságból születendő gyermekek ezentúl apjuk vallását kövessék s ez által épen a reversalisokból származó minden visszaélésnek óhajtja elejét venni. Mégis a törvényt oly formán kívánja módosítani, hogy magok a jegyesek állapítsák meg szabadon, milyen vallásban óhajtják nevelni gyermekeiket s erről szerződést is adhassanak, a mely szerződések aztán csak magán egyességi levelek erejével birjanak. A hol pedig a felek ily szerződést adni vonakodnának: ott legyen érvényes az alkotandó törvény ereje, mely szerint a vegyes házasságokból születendő gyermekek apjuk vallását kövessék.

Természetesen ez a leírat nem elégítette ki az országgyűlést, nem különösen az alsó táblát s így újabb felirat szerkesztéséről kellett gondoskodniok. Most tehát már három alakban tűnik fel a vallásügyek tárgyalása az 1843—44. országgyűlésen, mert e kettőhöz a vegyes házasságoknál az áldás megtagadásából keletkezett sérelmek ügye is külön vitatkozásra adott okot és alkalmat.

A királyi leíratot júl. 7-én vették a kerületi ülésben tárgyalás alá. Itt egy újabb felírat szerkesztését indítványozták, melyben kifejezni óhajtják, hogy a királyi leírat alapelveit el nem fogadhatják, mivel ez a reversalisoknak (melyek eltörléséért oly sokat küzdöttek) eltakart formában bár, de törvényes megerősítése volna. Kérik ennél fogva a kormányt, hogy egyezzen bele oly törvényalkotásba, mely a tökéletes viszonyosság elvi szempontból kiindulva mondja ki, hogy a vegyesházasságból származó gyermekek kivétel nélkül, mindig apjuk vallását kövessék.

A kk. és rendek emez indítványához a főrendek is hozzájárultak s ily értelemben küldötték fel a második felíratot, melyben a múlt 1840. országgyűlésen felterjesztett törvényhatározatnak megerősítését újólág kérik, mert a kir. leíratban javasolt módosítás által a reversalisok törvényesíttetnének. Az összefüggés kedvéért mindjárt itt kell megemlítenünk, hogy erre a felíratra is lényegileg csak az előbbeni tartalmával megegyező válasz érkezett le az 1844. márcz. 25-én kelt kir. leíratban, mely szerint a vegyes házasságokból származó gyermekek vallásának meghatározását továbbra is a szabad egyesség feltételéhez szabta a kormány újból és újból kifejezést adva annak, hogy Ő Felsége e tárgyban semmi kényszerítő, vagy paran-

csoló törvényhozáshoz nem járúland. Ha előbb nem, úgy most sem nyugodhattak meg a kk. és rendek a válaszbán, mert ez több mint egy évtizeden keresztül folyt heves vitatkozásuk s fáradságos munkájuk eredményét semmisítette volna meg s a reversalisok és az ezzel kapcsolatos vallásügyi kérdések a régi állapotban maradtak volna. Jun. 12. üléséből tehát a márcz. 25-iki leírat tárgyában üzenetet küldenek a főrendekhez, melyben indokolják, hogy miért nem fogadhatják el a királyi leíratot. A kegyelmes királyi válaszbán ajánlott intézkedés nem kielégítő, mert ha a felek nem tudnának meg egyezni, vagy közülök csak egyik is meghalna, a gyermekek vallásos neveltetése iránt kétség maradna fenn, melyet a k. kir. válasz szerint alkotandó törvényből eloszlatni nem lehetne. De egyébként sem volna a k. kir. válasz értelmében alkotandó törvény a jövő iránt megnyugtató. „Kénytelenek volnánk az ily vegyes házasságokat — mondja a felirási javaslat — küzdhelyhez hasonlítani, melyen a két különböző egyház egymással találkozik és harezot vív, melyben minden esetre a szülők nyugalma és a gyermekek vallásos oktatása leendő az áldozat“ stb.¹

A következő napon (jun. 13-án) pedig újabb üzenetben sürgetik, a múlt országgyűlésen felfüggesztett vallásügyi pontok elfogadását s ezek között legelső helyen a reversalisok múltra vonatkozó eltörlését.

A főrendek tábláján jun. 19-én indúlnak meg a vitatkozások e két tárgy felett. Még pedig József nádor indítványára ez utóbbit veszik előbb tárgyalás alá. A szónokok sorában a reversalis-ügy tárgyalásánál *Ocskai Antal* kassai püspök a legelső. Ocskai azt igyekszik bizonyítani, hogy a reversalisokat az 1790—91. XXI. t.-cikk nem törölte el. Bizonyítékul említi fel II. Lipótnak a törvény kiadatása után néhány hónappal (1791. nov. 17-én) a helytartótanács útján Zólyom megyéhez és Breznóbánya városához intézett resolúcióját melyből a következő passzust idézi: „In ordine ad reversales occasione mixti matrimonii de educandis in fide catholica utriusque sexus prolibus datas sacratissima sua majestas benigne decrevit: talium, cum illae lege abrogatae haud sint, vigorom ultro conservandum esse. Ez által a kk. és rendek azon állítása, mintha a reversalisok az 1790: XVI. t.-cikk által eltörlöttek volna teljesen megczáfoltatik“. Kijelenti tehát, hogy a reversalisokat múltra vonatkozólag fenntartani óhajtja.²

Ugyanezen az ülésen az ellenkező véleményen lévők között látjuk *br. Vay Miklost* is, ki épen a kassai püspök beszédét czáfolja. Vay Ocskaival szemben azt bizonyítja, hogy az 1790 - 91. XXVI.

¹ L. Kovács F. i. m. IV. k. 682—85 l.

² Ld. Főrendi Napló IV. k. 385—6. l.

t.-czikk eltörölte a reversálisokat. Erre vonatkozólag felemlíti, hogy a nevezett t.-czikk minden vallásra vonatkozó resolútiót érvénytelennek nyilvánított; ennél fogva érvénytelené tette azt, mit Mária Terézia adott ki a reversálisok ügyében. De még ha resolútióra kellene is hivatkoznunk — folytatja Vay — ott van Ferencz király O Felsége által nem sokára a törvény alkotása után 1792. nov. 24-én kiadott resolútió, melyben ő azt nyilvánítja ki, hogy a reversálisok nem fognak ismét szokásba hozatni. E kifejezésnek értelme kétség kívül az, hogy a reversálisok szokásban voltak ugyan, de az 1790—91. XXVI. t.-czikk azokat eltörölte. Br. Vay tehát a reversálisokat a múltira vonatkozólag is tökéletesen eltörölni kívánja.

E két véleményen kívül volt még egy harmadik, közvetítő javaslat is, mely azt indítványozta, hogy az erőszak nélkül kiadott reversálisok maradjanak érvényben és azokat magán szerződéseknek tekintsék.

Több hozzászólás után a szavazás is megtörtént, melynek eredményeként az elnök ismét csak úgy jelentette ki a többség akaratát, hogy a múltira nézve a reversálisokat továbbra is fenn kívánja tartani.

Az 1844. márcz. 25-iki k. királyi válasza a kk. és rendek által a főrendekhez küldött izenetet jun. 22-én vették tárgyalás alá. *Gr. Széchen Antal* volt az első, ki e tárgyhoz hozzászólott. Beszédje elején felállítja Sz. azt a két elvet, melynek szerinte a főrendek lépéseit a vitás tárgy megítélésénél vezérelnie kell. „Ez elveket illetőleg — mondja Sz. — a vegyes házasságokra nézve magammal régen számot vetettem, — és ezek nézetem szerint a lelkiismereti szabadság és viszonyosság“. A lelkiismereti szabadság elvét a vegyes házasságoknál abban látja kifejezve Sz., hogy az egyik fél vallásos meggyőződése törvény által ne legyen alárendelve a másikénak és hogy a felek egyéni szabadsága csak annyiban szoríttassék meg, a mennyiben azt a vegyes házasság természete és a status érdeke kívánja. Felemlíti továbbá ama meggyőződését, hogy minden parancsoló törvény a vegyes házasságnál szükségképen *sanctio* nélkül szükekedik és ha végrehajtási *sanctio*ja van, ez hívja fel leginkább a kedélyek szomorú ingerültségét. Hazánkban semmi más nem ébresztette inkább a reversálisok iránt való ellenszenvet, mint az 1790—91. XXVI. t.-czikk; t. i. annak világi hatalom által kimondott és eszközölt végrehajtása. Széchen a helyesen felfogott viszonyosságot nem látja parancsoló törvény által biztosítva; ha csak abban nem keresünk a viszonyosságot, hogy a parancsoló törvény egyaránt nyomasztó a protestáns apára és a *catholica* anyára.

A kk. és rendek azon ellenvetésére is megfelel Sz., hogy a királyi válasz nem kielégítő, mert csak általános elveket foglal magában. Erre válasza az, hogy feladatunk nem lehet más, mint hogy

megkíséreljük az általános elvek részleges alkalmazása által kielégítő törvényt szerkeszteni. Megfelel a kk. és rendek aggodalmaira s vége felé beszédét így folytatja: „ha van a szabadságnak egy neme, mely megszorítást nem tűr, a lelkiismereti szabadság az, mely az egyének meggyőződésében működik; ha van egy viszony, melynek szerencséje és eredménye csak szabadság által biztosítható, a család viszony az, mely kül-befolyást nem tűr; ha van egy feladat, mely csak szabadság által érhető, a gyermek nevelés az”.¹ Végül azt indítványozza a főrendeknek, hogy szólítsák fel a kk. és rendek tábláját, hogy figyelembe véve a királyi válaszbán foglalt elveket, azokat az egyes esetekre az általa előadott mód szerint alkalmazni s a javaslat egyes §-ait ahhoz képest módosítani szíveskedjenek.

Széchen beszédének megvolt a kellő hatása, mert bár a vitakozás folyamán még többen hozzászóltak a tárgyhoz, a többség mégis az ő indítványa mellett foglalt állást.

Mivel a vallási tárgy körül tett vitatkozások és izenetváltásoknak egy harmadik alakja is felmerült az 1843—44. országgyűlésen, a melynek tárgyalása szintén heves vitákra adott alkalmat, itt kell megemlítenünk azt is. E tárgy pedig részben az, a mi az elmúlt országgyűlésen is többször felmerült, t. i. a nagyváradi és rozsnyai püspök rendelete által előállott törvényellenes eljárás: az áldás megtagadása a vegyes házassági eseteknél. Ehez járult most az 1840. országgyűlés után ama püspöki levelekkel összefüggő primási pásztorlevél sérelme miatt s a pápai bréve és királyi placetum iránt tett felfirata és javaslata a rendeknek.

A kk. és rendek kívánsága ezekre vonatkozólag a következő: Mondja ki az országgyűlés most már nem csak ama két püspökre, de magára a herezegprimásra és az egész róm. kath. főpapságra kárhóztató ítéletét: kérjék meg továbbá Ó Felségét, hogy fejezze ki rosszaságát ama kőrendeletek miatt és mondja ki annak semmis voltát. A placetumra vonatkozólag pedig indítványozzák a kk. és rendek, hogy kérje meg az országgyűlés Ó Felségét az iránt, hogy az olyan pápai brévékre, melyek a törvénybe ütköznek, placetumát ne adja; továbbá, hogy jövőre mindazon brévéket, melyekre királyi placetumot ad, az országgyűlés rendeivel közölni s az 1647. XIV. t.-cikk alapján indított pereket tovább folytatás végett a megyékhez visszaküldeni kegyelmesen méltóztassék. Mivel pedig a fenforgó akadályok miatt több megyében a vegyes házasságok nem róm. kath. lelkész által kötettek, a felek, vagy a functiót végző acatholicus lelkészek büntetés alá ne essenek. Mondja ki az alkotandó törvényt, hogy az 1839. márcz. 15. napjától² számított és

¹ Orsz. Főrendi Napló. V. k. 52 l.

² Lajcsák püspök főntebb említett egyházi áldást eltöltő pásztori levelének kelte.

protestáns lelkész előtt kötött vegyes házasságok is törvényesek és minden további kétség kizárása végett az ily házasságok egy év alatt összeírandók és a megyék levéltáraiha elhelyezendőek.

Majd a herezeg-primás eljárása ellen is kikel a kk. és rendek táblája, a ki jól tudta azt, hogy a pápai bréve törvénybe ütköző, tehát ő neki magának kellett volna figyelmeztetni Ó Felségét, hogy arra placetumát ne adja. Ily sokoldalú a kk. és rendek felírata, melyet a vegyes házasságoknál ez utóbbi években felmerült sérelmek megszüntetése czéljából a főrendekhez küldenek hozzájárulás végett.

A főrendeknél 1843. szept. 25-én került a kk. és rendek üzenete tárgyalás alá. A legelső felszólaló a legédekeltebb személy, *Kopácsy József* herezeg-primás volt, ki védelmére kel a vegyes házasság ügyében tett eljárásának. A pápai bréve kibocsátására vonatkozólag azt mondja K., hogy az törvény-ellenes nem lehet, mivelhogy a bréve tartalma csak a püspöki körlevelekben rendelt eljárásra nézve nyugtatja meg a hívőket; a körlevelek pedig nem ellenkeztek a törvénnyel, hiszen az elmúlt 1840. országgyűlés folyamán magok a főrendek sem találtak törvénysértést a nagyváradi és rozsnyai püspökök rendeletében. Felemlíti továbbá azt is a herezeg-primás, hogy a pápai levél a protestánsoknak is kedvező, mert az a fennálló törvény módosításának esetére az evangelicus lelkipásztorok előtt kötendő vegyes házasságokat is hajlandó érvényeseknek elismerni. A brévére vonatkozólag megjegyzi még, hogy az Ó Felségének megnyerte placetumát, de a szokott záradékkal (ha t. i. az hazai törvényekbe nem ütközik) és azzal az útasítással, hogy midőn tartalma a lelkipásztoroknak tudtára adatik, értesítse a herezeg-primás őket arról is, hogy az áldás nélküli passiv eljárásuknál mindaz a mi az illendőséget bántaná, elmellőztessék. Említi végül, hogy az egyházi áldásnak, mint ilyennek, gyakorlása a polgári hatalom intézkedésének körébe nem tartozhatik: így annak megtagadása sem ítélhető el polgári törvények szerint.

Majd br. *Mednyánszky Alajos* nyitrai főispán szólt hozzá a tárgyhöz, ki legelsőbben is a legutóbbi főrendi határozat alapján oda nyilatkozik, hogy az újabban napirendre hozott körlevelet most sem tarthatja törvényellenesnek és kárhóztatásra méltónak a főrendek táblája. A placetumra vonatkozólag pedig azt mondja, hogy a kk. és rendek is elismerik, hogy az a szokott óvással adatott ki s így annak visszavonását kérelmezni annyi volna, mint Ó Felségét azzal vádolni, hogy a törvényt nem ismeri, vagy nem tartja meg. Azt sem helyeselné, hogy a fejedelem a képviselőház ellenőrzésével gyakorolja placetum jogát, mert az minden országban a fejedelmek kizárólagos joga. Ezek voltak *Mednyánszky* érvei a vegyes házassági sérelmi ügyek védelmében. Beszéde végén azonban kifejezést ad ama véleményének is, hogy az ismert egyházi rendelkezések eltagadha-

tatlanúl sokakban aggodalmat keltettek: ezeket tehát úgy véli, meg kell szüntetni, nem a kk. és a rendek felterjesztett üzenete alapján ugyan, hanem egy újonnan szerkesztett felírás által, melyben sürgetné az országgyűlés, hogy a múlt országgyűlésen Ő Felsége elé terjesztett törvényjavaslatot minél előbb megerősíteni méltóztatnék. Végül, hogy keressék meg Ő Felségét az iránt is, hogy azon pereket, melyeket hozzá a vegyes házasságok megáldásának megtagadása miatt indítottak meg s terjesztettek fel, királyi elhatározásával ellátva küldené vissza a törvényhatóságokhoz, melyek azokat felterjesztették.

A főrendek többsége Mednyánszky ezen indítványához csatlakozott s a választ is az ő irányelvei szerint adták meg az alsó táblának.

A vita azután, négy üzenet-váltás alatt, még tovább folyt e tárgy felett s a vallási sérelmek orvoslása iránt szerkesztett törvényjavaslat felett is.

Már az országgyűlés vége-felé járt, a midőn 1844. nov. 8 án a kegyes királyi leírat harmadszor került az országos rendek elé. Ez alkalommal maga az elnök szólalt fel a királyi leírat mellett. Felhívja a kk. és rendek figyelmét, hogy vajjon nem a viszonyosság és lelkiismereti szabadság elvét állapította-e meg Ő Felsége, midőn kimondotta, hogy mind a két részről lehet adni reversalisokat, melyeknek oly törvényes erejük legyen, mint más magán szerződéseknek. Ezelőtt szóba sem jöhetett, hogy róm. kath. szülő adhasson reversalist gyermekeinek protestans vallású neveltetéséről, bár az ellenkező gyakorlat (mint a kk. és rendek többsége vallja), ha nem is törvényesen, de általánosan fennállott. Nem tudhatja mi az oka, hogy a kk. és rendek nem elégednek meg a királyi válasz tartalmával; nem különösen annak a reversalisokra vonatkozó részével. Még ha visszaélés történnék is a reversalisok ilyen érvényben maradása mellett: az is közös mindkét részről.

Az elnök beszédére Pestvármegye követe, *Szentkirályi Móricz* válaszolt. Ő azt mondja általánosságban a leíratról, hogy vannak abban elvek, melyeket ő magáénak vall; hanem mégis csak akkor mondhatná a királyi leíratra, hogy abban a tökéletes vallásszabadság bentfoglaltatik, ha kimondaná Ő Felsége, hogy először is az eddig fennálló vallási törvények mind töröltessenek el s azután egy rövid törvényben mondassék ki, hogy senkit vallásáért háborgatni, vagy kényszerítés alá vonni nem szabad. Szentkirályi bár tiszteli az elveket, melyek a királyi leíratban foglaltatnak, de még sem találja fel bennök azt a biztosítékot, melyet elnök ő nagyméltósága kimutatni törekedett. „Midőn ez utolsó szempillantásban — folytatja beszédét — az elhamarkodás ideje sulyosabban nehezedik ránk, mint akár mely országgyűlésen, nekünk annál vigyázóbbaknak kell lennünk s

nem kell szép szóval s fényes pillangókkal elámítani hagyni magunkat csupán azért, hogy odahaza törvénnyel parádét csináljunk.¹

Az oly hosszas és elkeseredett vitának aztán az lett eredménye, hogy miután a két tábla új felíratot terjesztett a felség elébe, a király Lonovics József esanádi püspök által készített leíratot hagyta helyben és ez a leírat iktattatott be a törvényezikkek közé.

Az 1843—44. országgyűlés vallásügyi III. t.-cikke szerint tehát „a bécsi és linczi békekötések alapján az 1791. XXVI. törv.-cikk a következőkben bővítettett, illetőleg módosítottak:

„1. §. Kijelentetik, hogy azok, kik 18 éves koruk eléréséig az evangelica vallásban neveltettek, a nőszemélyek pedig férjhezmenetelök után, habár ezen időkort még el nem érték is, sem magok, sem maradékaik vallásos kérdés alá többé nem vétetnek.“²

„2. §. A jelen törvény kihirdetése után keletkező azon vegyes házasságok is, melyek az evangelikus lelkipásztor előtt kötöttek, érvényesek“.

A 3. §. kimondja azt, hogy az 1839. évi márcz. 15. napjától a most folyó 1844. év nov. 10. napjáig evangelicus lelkész előtt kötött vegyes házasságok is törvényesek.³

A 4. §. szerint pedig az ilyen házasságokat az illető törvényhatóságok egy év alatt összeírni és levéltáraikba elhelyezni tartoznak.

Előttünk lévén az 1843—44. III. t.-cikk négy szakasza, tegyük fel a kérdést, mennyiben eszközölték ezek azt, a miért a két tábla tizenkét éven keresztül annyit vitázott, annyi üzeuetet váltott; mennyiben eszközölték a reversalisoknak legalább jövőre vonatkozó eltörlését, a miben a két tábla közösen megegyezett? — A kérdésre feleletünk csak az lehet, hogy az idézett szakaszok a reversalisokat ugyan el nem törölték, de legalább egy lépéssel előbbre vitték a reversalisok történetét, mert az 1843—44. III. t.-cikk négy szakasza annyit mégis eszközölt a protestansoknak, hogy ezután már oly szabadon nem gyakorolhatták a róm. kath. lelkészek a reversalisokkal való proselita-szerzést. Ezt eszközölte az idézett vallási törvény első és második, de főleg második pontja, melynek értelmében valahára prot. lelkész által kötött vegyes házasság is érvényes volt. Az 1841. pápai biévéhez csatolt instructio felszabadította a magyar törvényhozás kezét, hogy ezt a törvényt megalkothassa.

¹ Orsz. Napló 1843—44. V. k. 443 l.

² Az 1840. máj. 7-én felterjesztett törvényhatározatból ez a szakasz tehát (ott 2. §.) királyi szentesítést nyert.

³ A törvény azért megy vissza a napig pontosan meghatározott időig, mert az ismert két püspöki rendelet, mely megtiltja a reversalis nélkül kötött vegyes házasságoktól az áldást, ekkor lett kiadva. Ettől kezdve ment tehát számos vegyes házasság (épen az áldás tilalma miatt) protestans lelkész elé házasságot kötni.

Ez volt positiv eredménye a nagy hareznak, a több mint egy évtizeden keresztül a vegyes házassági harezban folytatott erős kitartásnak. Miután az ország ingerültségének híre Rómába is eljutott a maga természetes útján, a szent-szék is engedett valamennyire, mert engednie kellett; de csak annyit, a mennyit épen engednie kellett s a magyar törvényhozás felső háza s a királyi felség ítélete a pápa intentiójának megfelelőleg emelheték törvénynyé a 2. §-t.

A reversalisok története így még tovább is tart. Hogy miként, lássuk a következőkben.

VI.

A reversalisok története az 1844. országgyűlés után 1868-ig és az 1868. országgyűlésen.

Az 1842 - 44. III. t.-czikk 2. §-nak megalkotása után volt legalább menedékek a reversalisok miatt zaklatott protestans felekezetek; az ellentét nem volt olyan szembeszökő; a reversalisok kényserítő ereje enyhült. De a kérdés megoldva még sem volt az 1844. törvényalkotással; várnia kellett szerencsésebb időkre.

Nemsokára érkezett 1847, és megnyílt az 1847 - 48. pozsonyi országgyűlés. A felfrissült szellem, a szabadságra és egyenlőségre való törekvés meglátszott már a megyei követek útasításain. Az eddig konservatív megyék is szabadszellemtű útasításokat adnak követeiknek. Csodálatos a roppant haladás, melyet csak néhány év alatt tett a közvélemény.

A megyei követek útasításából nem maradhat ki a vegyes házassági kérdések teljes rendezésére vonatkozó instructio sem. Egyik megye a vallásban teljes viszonyosságot óhajt (Zemplén); a másik vegyes házassági törvényt sürget minden bevett vallásfelekezett számára, ugyanesak a viszonyosság elvén (Arad); míg a harmadik azt adja útasításúl, hogy a vallás ügye a múlt országgyűlésben megszakadt fonalon végeztessék be (Heves). A vallásügy így aztán több alakban is felmerült az 1847 - 48. országgyűlésen.

A felekezetek egyenlő jogának törvényes biztosítása a 48-as idő programjából nem hiányozhatott. *Kossuth Lajos* ez év márcz. 31-én a kerületi ülésen rövid törvényezikket indítványoz e tárgyban, melynek czélja az országban a rend és béke biztosítása, a mindkét hitvallású protestansok és ó-hitűek megnyugtataása. Az általa benyújtott törvényjavaslat 2. §-a így hangzik: „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg“. Reversalisokra vonatkozó külön szakasz az ő törvényjavaslatában ugyan ninesen; de nem

is lehetett az ezél, hogy a sokat zaklatott reversalis kérdésével — mely miatt annyit vitáztak már eredmény nélkül — a régi emlékeket felidézve elrontsák a felvetett ügy győzelmét. Az idézett rövid szakasz különben a reversalisokkal való visszaélések megszüntetését is ezélozta.

Kossuth Lajos törvényjavaslatát Pázmándy Dénes olvasta fel a kerületi ülésen, hol azt minden ellenmondás és változtatás nélkül elfogadták. A kerületi ülés aztán átalakult országos üléssé, melyen Szentkirályi M. elnök rögtön bemutatta az országos ülésnek is, a Kossuth indítványát és a szövegezett törvényjavaslatot. Itt is minden vitaközös nélkül fogadták el s áttették azonnal a főrendekhez. Két nap múlva pedig, ápr. 2-án már a főrendek tábláján vették tárgyalás alá a Kossuth Lajos vallási törvényjavaslatát.

A főrendek a tökéletes vallásegynlőség és viszonosság kimondását ezzel a módosítással kívánták törvénybe iktatni: „hitelveik és egyházi szervezetök épségben tartása mellett“. De egy izenetyáltás után mégis az eredeti szöveget fogadták el s terjesztették Ő Felsége elé megerősítés végett.

Az 1848. után következett forradalmi átalakulások egy kis időre elnémították a vallásügy miatt támadt viszályokat, de még sem folyihatták el.

Az absolutismus korszakát is átélte a nemzet, de a felekezetek között még ez idő alatt sem szünt meg az egyenetlenség a vallási kérdések miatt. A róm. kath. lelkészek a reversalisokkal eddig követett lassú térítgetés módját úzték tovább is. Erőszakoskodások ugyan a ritkább esetek közé tartoznak, de előfordultak. A teljes egyenlőség és viszonosság elvét kimondó 1848. törvény nem képezett ez irányban akadályt.

Annak igazolásául, hogy az átélte 48-as lelkes idők mennyire nem szüntették meg a reversalisok gyakorlatát és hogy a forradalmi zivatar sem tisztította meg teljesen a vallási viszályok romlott levegőjét: legyen elég csak egy esetre mutatnom rá a 60-as évekből. A reversalisok ügye nem ugyan törvényjavaslat, hanem egy rövid kérvény alakjában ismét országgyűlés elé kerül. 1866. máj. 7-én történt ugyanis, hogy az országgyűlési képviselőház akkori alelnöke *Andrássy Gyula gr.* elnöki jelentés alakjában bemutatja Skrabán György szodisniczi, vasmegyei helységben lakó bodnár mester folyamodványát, melyben azt kérte a képviselőháztól, hogy a vasmegyei főispáni helytartó rendelete folytán a koltai evangélikus iskola-tanítótól a kőszegi árvaházba erőszakkal elhurezolt vegyes házasságból született 9 éves fia az apai hatalom alá helyeztessék vissza.

Folyamodó előadja, hogy nősülése alkalmával bizonyos szerződést írt alá, melyet reversalisnak mondanak, de vend ajkú lévén

magyarúl nem tudott és az neki meg sem magyaráztatott, a szerződés megkötése -- mint mondja — akarata és beleegyezése nélkül történt. Neve aláírása után a jelenlévőknek mindjárt ki is nyilatkozta, hogy születendő gyermekeit a fennálló törvények szerint fogja nevelni. Kéri tehát a képviselőházat, méltóztassék gyermekét vallásának visszaadni és atyai hatalma alá rendelni.

A kérvényi-bizottság Skrabán kérelmét a következő véleményvel látta el: A jelen ügyben a kérvényi-bizottság a bepanaszolt fél kihallgatása előtt ítéletet nem mondhatván, esupán általános irányadónál annak kimondását ajánlja ez alkalomból a t. képviselőháznak, hogy ezen ház az ügyvezetett reversalisokat, melyeket a törvényhozás soha törvényeseknek el nem ismert, olyanokúl s következőleg kötelezőkúl szintén el nem ismeri; az erőszakkal, vagy bármi más tilos módon kiesikart okmányok az azokat behozott kormányrendeletek által is semmiseknek és érvényteleneknek lévén nyilvánítva. A képviselőház az 1848-iki XX. t.-ezikket, mely a törvényesen bevett vallásfelekezetekre nézve tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot állapít meg, teljes érvényben fennállónak jelenti ki s minden vele ellenkező bárkitől származó eselekményt helytelennek és roslandónak. Különben a jelen kérvényt a kérvényi-bizottság a törvényes felelős kormány megalakúlta után az igazságügyi minisztériumhoz átszármasztatandónak, addig pedig a képviselőház levéltárába teendőnek véleményezi.¹

Ime tehát ott vagyunk, hogy még 1848. után is fennáll a reversalisok gyakorlata oly móddal is, mint azt Mária Terézia uralkodása alatt láttuk. Korántsem lehet azért a felhozott példából a reversalisok Mária Terézia idejében felmutatott gyakorlatát feltételeznünk. Bár arra nagyon alkalmas volt az idézett eset, hogy ne a régi idők emlékéből tanulja megismerni az 1848. utáni új Magyarország, hogy mint dúlták fel akkor a reversalisokkal elkövetett sérelmek a családok nyugalmit és boldogságát, mert egy Skrabán-féle eset a közvetlen tapasztalat erejével mutatta ezt.

A reversalisok tehát megmaradtak a magok teljes mivoltában az új időknek is, csak a rólok való felfogás változott meg lényegesen s ez nem engedte azokat a régi alakban és teljes érvényben fennmaradni. Ez a megváltozott felfogás sürgette egészen a legújabb időkig a különböző hitfelekezetek egymáshoz való viszonyának rendezését a teljes viszonyosság és egyenlőség elvi alapján.

*

Az 1865—68. országgyűlés nagy lépést tett a különböző vallásfelekezetek egymáshoz való viszonyának szabályozása felé. 63 év múlva a kezdeményezés után ez országgyűlésnek sikerült törvénybe

¹ Zeller Árpád: A magyar egyházpolitika 1847—1894-ig. I. k. 228. l.

iktatni hogy a reversalisok jövőre érvénytelenek; de csak törvénybe iktatni s nem tökéletesen megszüntetni azokat.

1868. szept. 19-én *br. Eötvös József* vallás- és közoktatásügyi miniszter egy törvényjavaslatot készített és terjesztett a képviselőház elé a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonyossága tárgyában, melynek egy külön czikkelye a vegyes házasságok kérdését szabályozza.

A reversalisok történetére vonatkozólag megemlítendő a *br. Eötvös J.* törvényjavaslatának 12, 13 és főként a 14. §-a.

A 12. §. szerint „a vegyes házasságok bármely fél papja előtt érvényesen köthetők“.

A 13. §. kimondja, hogy „vegyes házasságban élő házastársak egyező s akár írásban, akár két hiteles tanú előtt élőszóval nyilvánított akarattal mindkét nembeli gyermekek vallásos nevelése iránt szabadon rendelkeznek“.

„14. §. A szülők szabad rendelkezését korlátozni, vagy annak akaratajok ellenére érvénytelenítését követelni sem a világi hatóságok sem a hitfelekezeti egyházak jogosítva nincsenek“.

„Ennek folytán a gyermekek vallási neveltetéséről kiadott térítvények, vagy a szülők az iránti szabad rendelkezését korlátozó bármily okmányok érvénytelenek“.

A törvényjavaslat az osztályokhoz útasíttatván minden egyes osztályban beható tárgyalás alá került. Az osztályok előadói alakult központi bizottság azután a *br. Eötvös* féle javaslatot módosított alakban nyújtotta be a képviselőháznak, melyhez egy, a *Csengeri Imre* által szerkesztett jelentést csatoltak.

„Lényegesebb módosítást az eredeti törvényjavaslatnak azon szakaszai szenvedtek — mondja a jelentés — melyek szerint a vegyes házasságban lévő házastársakat gyermekeik vallási neveltetése tekintetében szabad rendelkezési jog illette volna meg. Méltányolhatók mindenesetre az elmélet magasabb szempontjai, melyekből a javaslat kiindult. Azonban a központi bizottság akként fogta fel a kérdést, hogy az legfőbbképen az élet dolga s így inkább az élettapasztalatok alapján és gyakorlati úton oldható meg. Csak egy pillantást kell e tekintetben a múltra vetni s azonnal előáll a jövő képe is. Mennyi vizsályt, mennyi zavart szültek a múlt évtizedekben a térítvények, melyek itt és ott a vegyes házasságra lépő felektől vétettek ki és pedig akkor, a midőn azok törvényben kimondva nem voltak? Mi lenne még, ha most maga a törvény utalná a feleket az egyezkedésre. Minő idegen befolyások, minő tilos eszközök férkezhetnének a szerződő felek közzé. Mennyi megbánásnak, mennyi keserűségnek és súrlódásnak nyitnának meg forrása? Miként szenvednének ezek közepett mind a házassági viszonyok, mind maga a vallásérdeke? A központi bizottság tehát abban állapotott meg, miszerint a gyermekek

vallását okvetlen magának a törvénynek kell meghatároznia. E törvényes meghatározásnak módzatánál pedig Erdély példája adta meg az irányt a bizottságnak, hol hosszú évek óta neveltetnek a fiúk atyjok, a leányok anyjok vallásában a közmegnyugvás mellett“.

„Egy hiánya lenne még a törvényjavaslatnak — folytatja a jelentés — nem lenne rendelkezés a megelőzőleg kötött vegyes házasságokból született vagy születendő gyermekek vallásáról. A központi bizottság tehát a házag betöltése iránt is javaslattal lép fel. Nem akar a törvénynek visszahatólag kötelező erőt tulajdonítani, de viszont azt is méltányosnak és minélelőbbi egyformaság tekintetéből meg nem tagadhatónak tartja, hogy a korábban keletkezett vegyes házasságokban élő szülőknek is joguk legyen közös megállapodás útján a jelen törvényjavaslatnak szabályaihoz alkalmazkodniok“.

Eme jelentésben felhozott okok alapján különösen ajánlja a bizottság a 12 és 17. §-oknak a törvényjavaslatba bevetését és a többiekkel együtt elfogadását. A nevezett szakaszokat pedig így szövegezik:

„12. §. A vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiúk atyjok, a leányok anyjok vallását követik.

A törvényt el ellenkező bármely szerződés, térítvény vagy rendelkezés ezentúl is érvénytelen és semmi esetben sem birhat jogerővel“.

„17. §. A jelen törvény életbe lépése előtt kötött vegyes házasságokból született, vagy születendő gyermekek vallásos neveltetésére nézve azon törvény marad hatályban, mely az ily házasságok kötése idején hatályban volt.

Jogukban áll azonban a szülőknek, hogy közös megállapodás útján ily esetben is a jelen törvény szabályaihoz alkalmazkodhassanak“.¹

A törvényjavaslatnak általános tárgyalása az 1868. nov. 30-iki ülésen kezdődött meg. Az elnök kérdésére, vajjon az eredeti, vagy a központi bizottság által szerkesztett törvényjavaslatot fogadja-e el a ház a részletes tárgyalás alapjául: a képviselőház ez utóbbi mellett határozott. Azután következett a részletes tárgyalás, melyen a minket érdeklő 12. §-t rövid vita után változatlanul fogadták el.

Az idézett 17. §-nál azonban *Tisza Kálmán* módosítványt nyújtott be, mely szerint a kérdéses szakasz harmadik sorában a „nézve“ szó után következő rész egészen kihagyatván helyébe a következő szerkezet tétessék: „A jelen törvény életbe lépése előtt kötött vegyes házasságokból született, vagy születendő gyermekek vallásos neveltetésére, ha azok még egyik vallás hitelvei szerint is fölavatva, azaz

¹ Zeller Á. i. m. I. k. 395. l.

bérmálva, vagy konfirmálva nincsenek és még a 14 évet el nem érték, vagy a fent kitett kort elérték, hasonlólag az ilyen házasságból született oly gyermekekre nézve, kik már valamely vallás hitelvéi szerint fölavatva, azaz bérmálva vagy konfirmálva vannak, a 12. szakasz rendelkezése lép hatályba és az eddig fenállott törvény határozata marad érvényben¹.

Eme módosítás előterjesztése után kéri Tisza K. a képviselőházat, hogy a kéz alatt lévő szakaszt két részre oszttaná, mert az esetre, ha indítványát elvetik, a szakasz második részére nézve is van indítványa, illetve észrevétele. Miután pedig a ház Tisza módosítását mellőzve az eredeti szöveget fogadta el, ő most a szakasz második részének kihagyását indítványozza, mert ez magának a törvényjavaslatnak szellemével nem egyezik meg akkor, midőn maga a központi bizottság törvény által kívánta meghatározni, hogy minő vallásban neveltesse a egyes házasságból születendő gyermekek.

Ez utóbbi (17.) szakasz tehát — Tisza módosítása szerint — a §. második felének kihagyásával került a főrendek elébe, hol decz. 5-én vették a javaslatot tárgyalás alá. Itt legelőbb a főrendiház hármias bizottságának jelentése olvastatott fel, melyben elő van adva, hogy a bizottság a 12. §-ban a szülők természetes jogát sértve látja s ezért ezt a pontot úgy óhajtja módosítani, hogy a szülők szabad rendelkezését a gyermekek vallásának megállapításánál korlátozni ne lehessen és csak ha jogukkal élni nem akarnának, akkor legyen érvényes a törvény rendelete, mely szerint a fiúk apjok, a leányok pedig anyjok vallását kövessék. A reversalisok eltörlésére vonatkozó második részét azonban a 12. §-nak érintetlenül hagyták. Élénk vita után a szavazás megtörtént a 12. szakaszra, mit 71-en 25 ellenében az eredeti szöveg értelmében fogadtak el. Így tehát a törvényjavaslatban a további térítgetésre alkalmas részt meghagyni a főpapi befolyásnak ez alkalommal nem sikerült.

A 17. §-t is módosítás nélkül fogadták el a főrendek. Tehát a két szakaszra a megállapodás megtörtént az érdekelt vallásügyi határozatok az 1868. LIII: t.-czikk 12., 13. és 17. szakaszaiban lettek törvénybe iktatva.

Az 1868. törvényhozás ennél fogva tiltó §-ban mondotta ki a reversalisok megszüntetését a jövőre vonatkozólag; sőt ezzel a kifejezéssel: „ezentúl is“ érvénytelen stb. némi szabadságot nyújtott azon szülőknek is, kik eme törvény előtt, a viszonyok nyomása alatt reversalist adtak gyermekeik neveltetése iránt.

Azt kellene hinnünk, hogy a reversalisok által előidézett visszás helyzetnek, további zaklatásnak az 1868. törvényalkotás LIII. cikkjének szentesítésével vége szakad. Nem úgy lett. E törvényalkotással csak újabb fordulópontjához jutottunk el kérdésünknek s így a reversalisok története tovább tart.

¹ Zeller Á., i. m. I. k. 414. l.

VII.

A reversalisok története az 1868-iki törvényhozás után
a legújabb időkig.

Míg az 1869. országgyűlésen *Irányi* már a vallásszabadság ügyében terjeszt a ház elébe törvényjavaslatot, hogy e század vallásügyi törvényalkotásaira rátegye a koronát és míg *Tisza Kálmán* egy határozati javaslatban indítványozza oda ítasítani a miniszteriumot, hogy törvényjavaslatot készítsen a kötelező polgári házasság behozatalára; az anyakönyvek polgári hatóság által vezetése és a szentszék eltörlése iránt: addig az országban a róm. kath. papság az 1868. törvényalkotás rendelkezéseit figyelembe nem véve tovább gyakorolja a reversalisokkal való úzelmeit. Hogy mennyire nem respektálja a klérus az 1868. LIII: 12. §-át, mutatják ama panaszok, melyek a hírlapokban megújúlnak a reversalisok miatt. De az 1871. évben még országgyűlésen is szóba kerül újra a reversalis ügye. *Körmendy Sándor*, országgyűlési képviselő ugyanis egy ilyen interpellatiót intéz ez év márcz. 9-én a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez: „Régóta érezzük, éri a haza egy teljes, minden klauzulák nélküli vallási törvénynek szükségességét és annak hiányát. Tudjuk, hogy már 1848 előtt a legfontosabb viták egyikét épen e tárgy képezte s azóta is ismét és ismét megindult a közhangulat ez irányban. Nem ritkán történtek felszólalások e szempontból ezen képviselőházban is, Természetes is t. ház; mert ha a polgári házasság szándékoltatik: kell, hogy annak legbiztosabb, legvalódibb alapja a lelkiismeret, a vallásszabadság, a belső ember szabadsága megtalálja a maga biztosítékait.

Hogy mennyire szükséges ez t. ház, azt tanúsítják a lapokban olvasható olyféle események. Hogy mennyire szükség lenne t. ház — ismétlem — oly törvényre: azt látjuk azon botránys eseményekből, melyek a lapokban oly gyakorta jeleztenek. Egy ily eseményre vagyok bátor a vallásügyi miniszternek figyelmét felhívni és hozzá egy kérdést intézni, mely ekként hangzik.

Kérem a vallásügyi miniszter urat: Van-e tudomása a miniszter úrnak arról, hogy Somogy megyében lévő Bares községben létező római kath. plébánia lelkésze egy környékbeli pusztán, Gyöngyösön lakó ev. ref. vallású eseléd, Szabó Istvántól — ki egy róm. kath. nővel lépett házasságra — reversalist vett születendő fiainak a róm. kath. vallásbani neveltetésükre vonatkozólag?

Ha nincs tudomása a föntebbi tényről a miniszternek: szándékozik-e mielőbb szerezni és a föntebbi nemcsak keresztyéntelenül intolerans; de úgy természeti, mint az 1868. évi LIII. t.-ezikkbe

ütköző, az érdekllett vallásfelekezetek közötti testvéries viszonyt, a honpolgári békét fölzavarni czélzó, az ev. ref. hitfelekezetűek egyházát lealázni törekvő eljárást megtorolni, illetőleg a megsértett törvény tekintélyének mielőbb elégtételt eszközölni s a szerzett elégtételről a képviselőház elé értesítést terjeszteni?*

A reversalisok tehát 1868 után a törvényes tilalom ellenére is megvannak igazi reversalisok alakjában is. De mégis, hogy a törvény tiltó rendeletét oly szembetűnőleg ne sértsék, a róm. kath. papok nem annyira reversalis, tehát írásbeli egyesség (kötelezvény) által biztosították magoknak a vegyes házasságból születendő gyermekeket, hanem kierőszakolt becsületszóval erősített szóbeli ígéretek által. Hogy erre is hozzak fel példát: ez történt egy czecezi (Fehérm.) előkelő földbirtokos családdal, hol a róm. kath. nőnek oly összeköttetései voltak és vannak kath. papokkal, hogy óhajtott volt róm. kath. lelkész által eszközölni az esketést. Az eskető lelkész élve a kedvező alkalommal, írásbeli reversalist ugyan nem vett, hanem szóbeli ígélet által biztosította egyháza számára a születendő fiúkat.

Vagy pedig azt tették a róm. kath. egyház pásztorai, hogy a vegyes házasságból törvényesen protestáns vallásúnak született gyermekeket, a hol csak lehetett, megkeresztelve saját anyakönyvükbe írták be. Ezek az ú. n. elkeresztelési kérdések újabban az országgyűlésen is élénk vitákra adtak alkalmat. Ime a régi reversalis-ügy, más formában és más néven, kísért 1868 után is.

A mikor tehát az 1881. országgyűlésen az első elkeresztelési kérdés a két evangeliens egyház felterjesztett kérelme alapján felmerül, a régi sérelmeknek: a reversalisok kérdésének újabb alakulását ismerjük fel benne. A reversalis elnevezés ugyan nem hallatszík e vitákban többé, de végeredményében tekintve az elkeresztelési kérdést a még be nem végzett reversalisügy folytatásának tekinthetjük.

A második elkeresztelési vitát *gr. Csáky Albin* vallás- és közoktatásügyi miniszter 1890. febr. 26-án kiadott rendelete idézte elő, melyben ő az elkeresztelésekkel űzött visszaélések megszüntetése czéljából az 1879: XL. t.-czikk 1. §-a alapján¹ tekintettel az 1868. LIII. t.-czikk 12. §-ának rendelkezésére elrendeli, hogy a lelkészek bármely okból az 1868. LIII: 12. §-a rendelkezése szerint más valláshoz tartozó gyermekeket keresztelnek meg, kötelesek a keresztelési bizonylatot az illetékes lelkésznek átküldeni 8 nap leforgása alatt. Ha a lelkész ilyenmő ténykedését anyakönyvébe bejegyezte, a jegyzet rovatba mulhatatlanul beírni tartozik: „Hivatalból áttettett az N. N. lelkészi hivatalnak“. Anyakönyvi kivonatokat pedig akár magán, akár hivatalos használatra csak azon vallás illetékes lelkésze adhat, melyhez az illető egyén tartozik.

¹ Kihágást képez azon cselekmény, melyet 1. a törvény, 2. a miniszteri rendelet, 3. a törvényhatóság stb. kihágásnak nyilvánít.

E rendeletet törvényesség, végrehajthatatlanság és dogmába ütközés szempontjából hevesen megtámadták s a kath. papság által a rendelet ellen keltett mozgalom előtérbe hozta az egyház és állam között lévő viszony rendezésének szükségességét. Az 1891. évi költségvetés alkalmával 1890. nov. 18-án pedig *Irányi Dániel* a képviselőházban is szóba hozta a Csáky-féle rendeletet, mint a mely nem törvényen alapszik.¹

A vegyes házasságok kérdésénél ily módon felkeltett újabb vitatkozások kényszerítették a törvényhozást arra, hogy valahára erős kézzel nyúljon bele — a vegyes házasság törvényes rendezése céljából is — az összes házassági jog szabályozásába. Az 1893. év elején a képviselőház elé terjesztett u. n. egyházpolitikai törvényjavaslatok részben azt célozták, hogy a házasságkötés ügyének állami kezelése által nyugalom álljon be e kérdés miatt oly régóta viszálykodó és egyenetlenkedő ker. felekezetek között.

A reversalisok történetének felmutatott alakúatait átgondolva arra az eredményre jutunk, hogy az 1893. egyházpolitikai törvényjavaslat gyökérszálai a reversalisok s általában a vegyes házasságok kérdésének legrégebb történeti idejéig nyúlnak vissza. Tehát az 1893. évben a képviselőház elé terjesztett egyházpolitikai törvényjavaslatok: a házassági jogról, az állami anyakönyvekről, a gyermekek vallásáról, a reversalisok ügyével állanak belső történeti összefüggésben. Sőt ez utóbbi, a mennyiben az 1868: LIII. törvényezikk rendelkezéseit sem hagyta érintetlenül a reversalis ügyének történetét közvetlenül is érinti.

Az 1868. LIII. t.-cikkben tudvalevőleg az van kimondva, hogy a vegyes házasságból származott gyermekek nem szerint követik a szülők vallását; tehát e fiúk atyjok, a leányok anyjuk vallásában neveltessenek. Az 1868. törvény ezen paranesoló rendelkezését az 1893-ban benyújtott gyermekek vallásáról szóló törvényjavaslat olyképen kívánta módosítani, hogy a házasság megkötése előtt jogot enged a szülőknek szabad egyezkedés által állapítani meg születendő gyermekeik vallását.²

Az 1868. törvény eme módosítását (mely a törvény paranesát csak az esetben óhajtja fentartani, ha a szülők a nekik adott szabad egyezkedési jogukkal nem élnének) *Matuska Péter* előadó a képviselőház 1894. év jun. 17-én tartott ülésén a következőkben indokolta meg: Az 1868. törvény ismert intézkedése szükségesnek látszott akkor azon oknál fogva, mert 1868-ban, mint jelenleg is a házasság megkötése vallásfelekezeti alapon nyugodott s nyugszik, azért nehogy a vallásfelekezetek súrlódása és érdekharcza folytán viszályok támad-

¹ Ld. 1887—92. Képviselőház Naplója 19 k. 371. l.

² Az 1868. LIII. t.-cikk 17. §-nak eredeti szövegezése (a Tisza K.-felé módosítás nélküli) nyert e törvény szakaszban sanctiot.

janak, az akkori törvényhozás az ismert törvényt alkotta meg. Azonban most, midőn a házasság az állam jogkörébe vonatik be és az állam törvényei által szabályoztatik, szükséges, hogy a szülők természetes joga: gyermekeik vallásos neveltetéséről szabadon rendelkezni, kifejezést nyerjen az által, hogy a vegyes házasságban élő szülők megegyezésétől függjön, melyik vallásban neveljék gyermekeiket.

A gyermekek vallásáról szóló eme törvényjavaslat, miután mindkét ház megszavazta, 1894. decz. 9-én szentesítést nyert s ugyanaz évi XXXII. t.-czikk 1. §-ban a szülők előleges szabad egyezkedésének tért engedett, kimondván, hogy „a bevett vagy törvényesen elismert különböző vallásfelekezetekhez tartozó házaspárok, házasságuk megkötése előtt egyszermindenkorra megegyezhetnek arra nézve, hogy gyermekeik valamennyien az atya vagy anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek“.

„A megegyezés csak akkor érvényes, ha kir. közjegyző, kir. járásbíró, polgármester vagy főszolgabíró előtt a megállapított alakszerűségek mellett jön létre“ stb.

Az 1894. évi vallási (egyházpolitikai) törvényalkotás tehát a polgári házasság behozatala által lehetővé tette a szülők szabad elhatározásának természetes jogát törvénybe iktatni és ezzel a reversalisoknak, mint ilyeneknek, lényegi alkotó elemét: a kényszerítő erőt — mondhatnánk — méreg fogát vette el. És ha csak az állami hatalom ily beavatkozásán múlt, hogy a reversalisok oly sok viszályt felidézett sérelmeinek vége szakadjon: az 1894. vallásügyi törvények megalkotása a reversalisoknak történetét be is fejezte.

SZÁDECZKY BÉLA.